

Johan Turi giella girjjis *Muitalus sámiid birra*: Veahkkevearbbaid ortnet ja posišuvdna¹

MIKAEL SVONNI
Romssa universitehta

1 Álgu²

Sátneortnet davvisámegiela cealkagiin lea oba friddja, nu ahte sáni dahje sátne-
gihpu hámis bohtá ovdan makkár doaibma visses sánis dahje sátnegihpus
lea cealkagis. Dattege ii sáhte lohkat ahte sátneortnegis ii leat mearkkašupmi;
vaikko sátneortnet dábálaččat ii rievdat semánttalaš sisdoalu, de sátneortnet
sáhtta rievdadit cealkaga pragmáhtalaš beliid.

Dakkár cealkagis go (1), lea subjeakta nominatiivva hámis ja objeakta
akkusatiivva hámis.

(1) *Áhčči* (nom) *viežžá bártni* (akk) *ruoktot*.

Eará sátneortnet ii rievdat cealkaga semánttalaš sisdoalu, dego omd. (2).

(2) *Bártni viežžá áhčči ruoktot*.

Cealkka (2) mearkkaša seammá go (1). Lea *áhčči* gii *viežžá bártni*, ii ge nuppe
ládje beroškeahhtá makkár sátneortnet lea. Eará gielain (omd. ruotagielas) sáhtta
sátneortnet rievdadit mearkkašumi. Cealkagis (2) deattuhuvvo objeakta (*bártni*)
nu ahte *áhčči* ii *viečča* (omd.) *nieidda* ruoktot, muhto *bártni*. Dakkár deattu-
heapmi ii boađe ovdan cealkagis (1), jus jietnadettiin ii bija erenoamáš deattu
ovttage sátnái. Subjeavtta (S), váldovearbba (V) ja objeavtta (O) gaskkas lea

1 Dát lea oassi dutkanprošeavttas Johan Turi giella birra [*Lingvistisk analys av Johan Turis*
«*Muitalus sámiid birra*»], maid Norgga dutkanráddi lea dorjon.

2 Mon giittán anonyma árvvoštalli mávssolaš kommeanttaid ovddas.

dakkár vuodđohierarkijja davvisámegielas: SVO, dego cealkagis (1) (gč. Sammallahti 1998: 95–96). Váldovearbba lassin gávdnojit maid veahkkevearbbat.

Dán artihkkalis giedahallojuvvojit sierralágán veahkkevearbbaid posišuvdna cealkagis ja daid ortnet, nu got bohtá ovdan Johan Turi čállosiin. Vearbbat leat biehttanvearba (**Neg**), temporála veahkkevearba (**Aux**), modála veahkkevearba (**Mod**) ja váldovearba (**V**).³

Vuosttažettiin čielggaduvvo davvisámegiela vearbbaid vuodđoposišuvdna (generatiivva syntávssa) minimalismma lahkonanvuogi vuodul. Vuhtii váldojuvvojit maiddá subjeavtta ja objeavtta posišuvnnat. Dasto guorahallojuvvo mo sierralágán vearbbaid posišuvdna ja ortnet lea Johan Turi girjii *Muitalus sámiiid birra* (2010 (1910)). Váldogažaldat lea man muddui Turi giellageavaheapmi veahkkevearbbaid dáfus čuovvu vuodđostruktuvrra.

2 Materiála

Vuodđun dán guorahallamii lea Johan Turi girji *Muitalus sámiiid birra*, mii vuosttažettiin addojuvvui olggos 1910 ja lea ođđasit almmuhuvvon 2010 (Turi 2010 (1910)). Vuodđun dan ođđa almmuheapmái lea leamaš Johan Turi giehtačálus (gč. Svonni 2010). Sullii 1000 cealkaga (girjii álgoosis) leat analyserejuvvon ja olles materiálas vástida dát oassi veaháš eanet go 10 proseantta. Cealkka lea dás váldo- dahje oalgecealkka, namalassii juohke cealkka mas lea finihtta vearba. Dakkár cealkka go (3) lea danin rehkenastojuvvon guoktin cealkkan.

(3) *Su jurdagat eai golgga, go leat seainnit ja moskkus oaiivi alde.*

Jus cealkagis leat guokte finihtta vearbba, mat leat koordinerejuvvon, de eai leat biddjojuvvon sierra cealkkan (4).

(4) *... nu ahte bohtanit ja sidjot ...*

3 Oanádusat leat váldojuvvon eangalasgielas: *negation* (Neg), *auxiliary* (Aux), *modal* (Mod) ja *verb* (V).

Go dutká giela ja giellageavaheami minimalismma lahkonanvuogi vuodul, de ferte vuhtii váldit hálli siskkáldas giellamáhtu, maid Chomsky gohčoda nama-*husain I-language*⁴ (Chomsky 1995: 132). I-giella lea olbmo siskkáldas giella, maid olmmoš hálddaša (dieđikeahtta) ja mii sáhtta leat seammalágán go iežá hálliin, guđet hupmet seammá giela dahje suopmana. Gávdnojit dattege erohusat maid davvisámegielaš gaskkas (vrd. Sammallahti 2005: 72–81; Svonni 2009: 125–126). Duortnussámegielaš ii leat vejolaš bidjat dahkki (ageantta) kausatiivva cealkagiin illatiivva hápmái, dego (5), mii lea vejolaš muhtun iežá suopmaniin.

(5) *Áhčči dagahii niibbi rávdái.*

Duortnussámegielaš ii leat *rávdi* cealkagis (5) gii dagai niibbi muhto gii nu eará, guhte dagai *rávdái* niibbi. Duortnussámegielaš oažžu dahkki akkusatiivva hámi (6). Fuomáš maid sátneortnega cealkagis.⁵

(6) *Áhčči dagahii rávdi (akk) niibbi (akk).*

Cealkagat (5) ja (6) eai danin sáhte *oktanaga* gullat seammá vuogádahkii. Lea dalle erohus hálliid I-gielaid gaskkas.

Dakkár dutkanmateriála dego (giehtačálus girjái) *Muitalus sámiiid birra* heive danin hui bures dán dutkamii, go Johan Turi ieš lea čállán girjji ja su čálus sáhtta govvidit su I-giela.

3 Teorehtalaš duogáš

3.1 Sierralágán vearbbat

Sámegielaš (nugo mángga eará gielas) gávdnojit váldovearbba lassin maiddá veahkkevearbbat: **(temporála) veahkkevearba** dego cealkagis (7) ja **modála veahkkevearba** dego cealkagis (8).

4 I sáhtta mearkkašit eng. *internal* (siskkáldas) dahje *individual* (Chomsky 1995: 15).

5 Ii leat vejolaš bidjat objeavttaid iežá ortnegii, dego (i).

(i) **Áhčči dagahii niibbi (akk) rávdi (akk).*

- (7) *Máhtte **lea** oastán girjji.*
 (8) *Máret **áigu** vuolgit ihttin.*

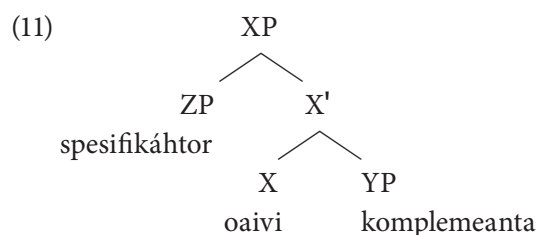
Mon lean eará sajis (Svonni 2007) guorahallan finihitta cealkagiid vuodđostruktuvrra ja ea.ea. gávnnahan dakkár hierarkii ja veahkkevearbbaid ja váldovearbba gaskkas dego (9) ja dalle sáhtta oazžut dakkár cealkaga dego (10).

- (9) Neg > Aux > Mod > V
 (10) *Son ii leat sáhtán vuolgit.*

3.2 Cealkalahtuid gaskavuodát

Cealkka lea árbevirolaš grammatihkas juhkkuojuvvon subjeakta- ja predikáhta-oassin. Predikáhtaosis gávnnai veahkkevearbba(id) ja váldovearbba ja de vel lassin objeavtta (dahje predikatiivva) ja sierralágán adverbialaid.

Minimalismas⁶ dahje minimalismma dutkanprográmmas, mii lea joatkka ng. njuolggadus- ja páramehterteoriiiji⁷, jurddašuvvo ahte cealkagat leat ráhkaduvvon iežá ládje ja maiddá ahte cealkkaosiin leat visses gaskavuodát. Váldovuohki minimalismma prográmmas čájehit daid gaskavuodaid lea muorra-diagrámmain (mii lea binára), ng. X-bar-vuogádaga mielde. X-bar-vuogádagas lea oaivi (eng. *head*) X, mas lea lahka gaskavuohhta su komplementii YP⁸ (**oaivi-komplemeanta-gaskavuohhta**) ja maid su spesifikáhtorii ZP (**spesifikáhtor-oaivi-gaskavuohhta**) (11).

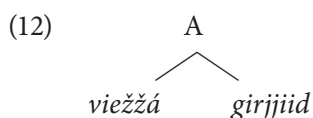
6 Minimalisma ii leat rievtti mielde válmmas teoriiija, muhto báicca dutkanprográmma (Chomsky 1995).

7 *P&P theory (The theory of principles and parameters)*, gč. omd. Chomsky (1995: kapihttal 1, mas nubbi čállili lei Howard Lasnik).

8 YP mearkkaša *YPhrase*, mii lea (olles) gihppu.

Muorradiagrammas (11) oaidná ahte lea lagat gaskavuohta oaivvi ja komplemeantta gaskkas go oaivvi ja spesifikáhtora gaskkas. Daddjojuvvo ahte komplemeanta (YP) lea oaivvi (X) *oabbá*.

Teoriija⁹ doaibmá nu ahte (olbmo) sátnerájus (eng. *lexicon*) välljejuvvo (válljet, eng. *select*) sátni ja dan sáhtta **ovttastahttit** (eng. *merge*) iežá gielalaš osiiguin, omd. *viežžá* sáhtta ovttastahttit gielalaš osiin *girjjiid* (12), ja de oažžu gielalaš oasi (A) *viežžá girjjiid*.

Ja dan oasi sáhtta de ovttastahttit omd. gielalaš osiin *Ánne*, de oažžu cealkaga (*Ánne viežžá girjjiid*) ja de ii leat šat vejolaš lasihit osiid ovttastahttima bokte, danin go (13) lea maksimála gihppu. Muhto cealkka sáhtášii leat dakkár go (14).

(13) *Ánne viežžá girjjiid.*

(14) *Ánne viežžá girjjiid skuvllas.*

Oasi *skuvllas* ii leat bakkolaš oassi ja danin ii leat mihkkege mii (teoriijas) gáibida dan oasi man nu dáfus ja danin ii leat ovttastahttin jearaldagas muhto bálldalastin. Dakkár cealkkaoassi, **adjunkta** (eng. *adjunct*), sáhtta cealkagii biddjojuvvot bálldalastima bokte ja lea árbevirolaš grammatihka mielde adverbiala. Dan sadjái go ovttastahttit gielalaš oasi, sáhtta danin **bálldalastit** (eng. *adjoin*) dakkár oasi mii ii leat bakkolaš.

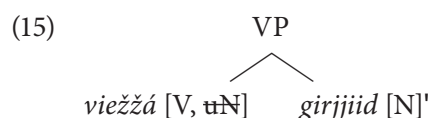
Minimalismmas leat danin guokte vuogi ráhkadit cealkagiid, nubbi lea ovttastahttin ja nubbi lea bálldalastin. Ovttastahttima bokte oažžu danin dakkár cealkkalahtuid go omd. subjavtta ja objavtta(id) ja bálldalastima bokte adjunktaid (dahje adverbialaid). Minimalismmas gávdno vel okta vuohki mii sáhtta rievdadit cealkaga (oinnolaš) struktuvrra ja dat lea sirdin. Gielalaš osiid sáhtta sirdit (eng. *move*) visse vuodđoposišuvnnas (eng. *base position*) iežá

9 Minimalismma teoriija váldoosiid lea Adger (2003) čilgen. Minimalismma álgojurdagiid lea Chomsky (1993) buktán ovdan ja dat artihkkal lea maddái almmuhuvvon girjjiis (Chomsky 1995), muhto čilgehus lea hui teorehtalaš. Adger (2003) ii leat álo čuvvon seamma čilgehusaid teoriijii go Chomsky.

posišuvdnii. Goappašat doaimmat (ovttastahttin ja sirdin) eai dáhpáhuva got beare, muhto lea álo juoga mii dahká juoppá dahje goappašiid dárbašlašžan ja vejolažžan. Ovttahttin doaibmá dalle go lea oaivi, mas leat áddemeahttun sárgosat¹⁰ mat fertejit dárkkistuvvot soames iežá konstitueanttain. Sirdin doaibmá dalle go lea soames oaivi, mas leat gievrras sárgosat, mat geasuhit (eng. *attract*) soames konstitueantta lusas, vai dárkkisteapmi šaddá vejolažžan, dainna gullaba geasuheapmi ja sirdin seamma doibmii.

3.3 Teorija teorehtalaš bealit

Jurddašuvvo dakkár vuogádat, go vállje sáni sátnerájus, de šaddá dat oaivin dan gihpus ja das sáhttet leat áddemeahttun sárgosat mat fertejit dárkkistuvvot. Jos lea válljen vearbba *viežžá* (V) (mii de addá nama gihppui, VP), ja ovttahttin dan sániin *girjjiid* (N), de vearbba lea áddehahti sárggus V ja áddemeahttun sárggus (N), mii láve merkejuvvot uN¹¹, mii ferte dárkkistuvvot. Ja go geardde lea dárkkistuvvon, de jávká, ja merkejuvvo $\bar{u}N$. Cealkagis (15) lea vearbba *viežžá* áddemeahttun sárggus (uN) ja dan sáhtta dárkkistit struktuvrras oappáin *girjjiid*, ja de sáhtta jávkat, ja merkejuvvo $\bar{u}N$ ¹².

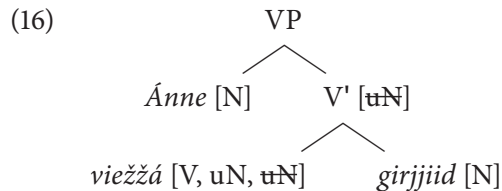
De eai gávdno šat áddemeahttun sárgosat. Muhto rievtti mielde leat vearbba *viežžá* eanet áddemeahttun sárgosat, go vearba váldá guokte argumeantta (16). Nubbi áddemeahttun sárggus lea jávkan go lea dárkkistuvvon oappáin (namalassii komplemeanttain), ja nubbi áddemeahttun sárggus lea loktan V'-dássái ja de sáhtta dárkkistuvvot su oappáin, namalassii spesifikáhtoriin (*Ánne*), ja de jávká dat nai. Ja de leat visot dárkkistuvvon ja ollislaš dulkon lea vejolaš.¹³

10 *sárggus* : *sárgos*- (eng. *feature*).

11 uN (*uninterpretable N*) lea áddemeahttun N.

12 Dán merkenvuogi geavaha Adger (2003).

13 Ollislaš dulkon (eng. *Full Interpretation, FI*) ferte gávdnot, muđui boatkana (eng. *crash*) derivašuvdna.

Jus omd. *Ánne* [N] sajis livččii soames vearba, dego *Viehkat* [V], de ii doaimma dárkkisteapmi ja derivašuvdna boatkana ovdal go ollislaš dulkon lea vejolaš, ja de oažžu eahpegrammáhtalaš cealkaga dego (17).

(17) **Viehkat viežžá girjjiid.*

Dego oidno diagrámmas (16), de áddemeahttun sárgosis lea kategoriija N(omen), muhto iežá vearba sáhtášii välljet konstitueantta mas lea iežá kategoriija. Vearba *viežžá* vällje konstitueantta mas lea kategoriija N, muhto ii omd. P, ja danin lea (18) eahpegrammáhtalaš.

(18) **Elle viežžá beavddi vuolde.*

Dakkár kategoriijaválljen ii váldde ieš alddis vuhtii semánttalaš beliid, nu ahte vuogádaga mielde lea vejolaš oažžut dakkár cealkaga go (19).

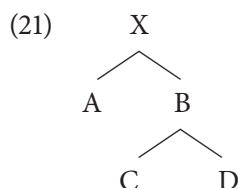
(19) #*Beavdi viežžá girjjiid.*

Cealkka (19) ii leat dábálaš ipmirdeame mielde duohta cealkka (merkejuvvon #), muhto dat ii goit rihko kategoriijaválljennjuolggadusaid, muhto semánttalaš njuolggadusaid. Ja semánttalaš välljen lea iežá ášši, mii ii giedahallojuvvo dás.

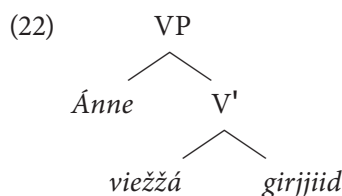
Kategoriijaválljensárgosat dárkkistuvvojit struktuvrras oappáid gáskkas. Eará sárgosat, mat eai siskkil kategoriijaid, dárkkistuvvojit c-kommenderema bokte, mii doaibmá dego (20).

(20) Geahči A c-kommendere nuppi geaži B jus, ja dušše jus, B lea A oabbá dahje dat lea B oassi.

Diagrámmas (21) A c-kommandere B, muhto maid C, danin go C lea B oassi, ja maid D. B c-kommandere A, muhto ii maidige eará. C c-kommandere D, ja D c-kommandere C. X ii c-kommandere ii maidige danin go das ii leat oabbá.

Go lea dakkár cealkka go (22), de konstitueanta [*Ánne*] c-kommandere [*V'*] ja visot mii lea *V'* vuolde (namalassii *viežžá girjjiid*).

Go leat sárgosat, mat dárkkistuvvojit konstitueanttaid gaskkas c-kommanderema oktavuodas, de lea gažaldahkan soahpavašvuohta konstitueanttaid gaskkas. Sáhttet leat ng. phi-sárgosat (lohku, persovdna), áiggi sárgosat (preseansa, prete-rihtta) ja kásus-sárgosat (nominatiiva, akkusatiiva) (Chomsky 1995: 277–279).

3.4 Cealkaga struktuvra

Cealkagaváldovearba (V) mearrida (buori muddui) olles cealkaga struktuvrra. Lea jearaldahkan galle argumeantta vearba váldá. Vearba sáhtta váldit ovtta, guokte dahje golbma argumeantta. Gávdnojit maid vearbbat, main ii leat oktage argumeanta. Dakkár vearbbat leat sámegeelas, mat mitalit dálkki birra, omd. *Arvá*.¹⁴

14 Dakkár cealkagiin ii leat (davvisámegeelas) oba vejolaš ge lasihit «guoros» subjavevttá, ng. ekspletiivva konstrukšuvnnaid, dego omd. ruotageelas (*Det regnar*). Cealkka (**Dat arvá*) lea eahpegrammáhtalaš, maid násti (*) dás mearkaša. Gávdno dattege dakkár dadjanvuohki go (i).

(i) *Muhtii olu muohttagiid*.

Minimalismmas jurddašuvvo, ahte VP vuolde mearriduvvojit visot temáhtalaš rollat.

Jurddašuvvo ahte leksikála gihpuid lassin (namalassii VP, NP, AP, PP)¹⁵ gávdnojit funkšunála gihput, main leat visses doaimmat. Juohke cealkagis lea danin funkšunála gihppu, mas áigi bohtá ovdan, namalassii TP¹⁶. Ollislaš gihppu lea CP¹⁷. CP:s mearriduvvo makkár cealkka lea, jus lea jearaldatcealkka, gohččuncealkka, jna., dahje jus lea oalgecealkka dego (23).

(23) [_{CP} ahte [_{TP} *Ánne* viežžá girjjiid]]

Jearaldat lea makkár struktuvra lea CP ja VP gaskkas, ja CP ja TP gaskkas. Jus váldá vuhtii funkšunála gihpuid, de oažžu dakkár hierarkijja davvisámegielas go (24).

(24) CP > TP > VP

3.4.1 vP ja VP

Minimalismmas jurddašuvvo, ahte vearbagihpus lea VP bajábealde vP, mas lea v oaivi ja dat lea ng. gehppes vearba (eng. *light verb*), masa vearba (V) loktana (vrd. Chomsky 1995: 315–316). Subjeavtta posišuvdna lea [Spec, v], dalle go subjeavttas lea temáhtalaš rolla **ageanta**.

3.4.2 Struktuvra vP bajábealde

Subjeavtta vuodđoposišuvdna lea vP spesifikáhtor [Spec, v], jus vearba lea juohkán dasa temáhtalaš rolla **ageanta**, muhto sirdása/loktana TP spesifikáhtorii, gos subjeavtta nominatiivva kásus dárkkistuvvo (25).¹⁸ T oaivvis lea áddehahti áiggi

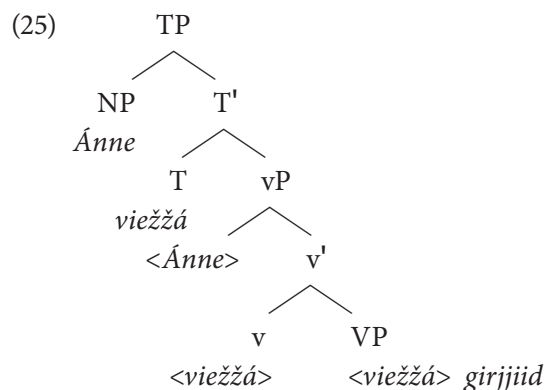
15 VP (vearbagihppu), NP (nomengihppu), AP (adjektiivva- dahje advearbagihppu), PP (post-dahje preposišuvdnagihppu).

16 TP lea eng. *tense phrase* (áiggi gihppu).

17 CP lea eng. *complementizer phrase*.

18 Merkenvuohki ruođuiguin <*Ánne*> mearkkaša ahte dat lea konstitueantta vuolggasadji, ja ahte dasa lea báhcán oaidnemeahttun kopijja.

sárggus omd. [pres] ja áddemeahttun kásussárggus [ucase: nom]¹⁹ ja gievrras uN (merkejuvvo uN*), mii mearkkaša ahte subjeakta ferte loktanit TP spesifikáhtorii. T oaivvi uN* lávejit gohčodit gievrras EPP²⁰ sárggusin.

Cealkagis leat funkšunála gihput TP ja vP gaskkas. Funkšunála gihpuin ii leat mearkkašupmi temáhtalaš rollaide, muhto leat dárbblašlaččat sárgosiid dárkkisteame dihte. Dakkár cealkagis go (26) ja (27) leat funkšunála gihput TP ja vP gaskkas, namalassii perfeakta gihppu (PerfP) ja progressiiva gihppu (ProgP).

(26) [_{TP} Son [_{PerfP} [_{Aux} lea] [_{vP} vuolgán]].

(27) [_{TP} Son [_{ProgP} [_{Aux} lea] [_{vP} vuolgime]].

Váldovearba, mii lea vP vuolde, ii sáhte loktanit T oaivái (gos áigi dárkkistuvvo), danin go T geassá lusas lagamus verbála sárgosa, nu ahte lea Aux, mii loktana T oaivái ja áiggi sárgosat sáhttet dárkkistuvvot. Perfeavtta ja progressiivva gihpuid ortnet (TP ja vP gaskkas) lea dakkár: PerfP > ProgP, nu ahte oažžu cealkaga dego (28), muhto ii fal (29), jus jietnadettiin ii bija deattu *viehkame*-sátnái.

(28) Son lea leamaš *viehkame*.

(29) *Son lea *viehkame leamaš*.

19 *ucase* (áddemeahttun kásussárggus).

20 EPP (*Extended Projection Principle*) lea oanádus, mii leai ovddit teorijas, muhto lea dal ožžon iežá mearkkašumi.

Cealkagis (30) lea seamma struktuvra dego cealkagis (28), muhto cealkka ii leat dattege grammáhtalaš.

(30) **Son lea vuolgán viehkame.*

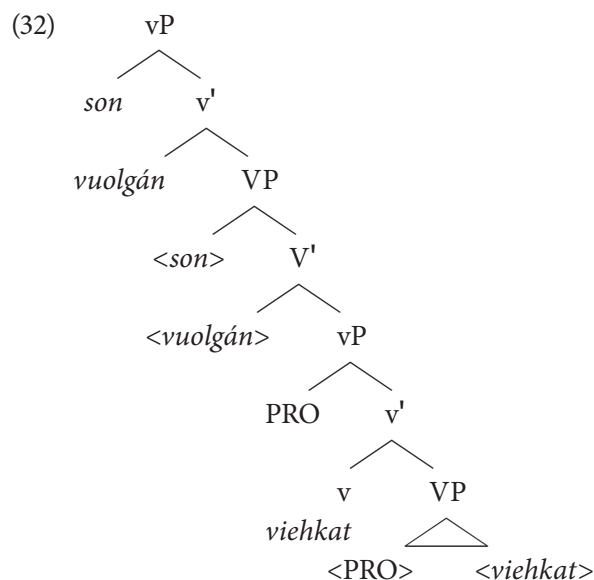
Davvisámegielaš vällje veahkkevearba (Aux) komplemeantan vearbba mas lea perfeakta partisihppa dahje progressiivva (aktio essiivva) hápmi, ja modála infinitiivva. Temporála veahkkevearba ja modála veahkkevearbba vuodđoposišuvdna ii leat vP vuolde ja danin dat eai juoge temáhtalaš rollaid. Dakkár cealkagis go (30) leat guokte váldovearbba (*vuolgit* ja *viehkat*) ja goappašat juhket ovtta (olgguldás²¹) argumeantta (subjektii) ja danin ii livčče vejolaš cealkka teorijja mielde, mas subjeakta lea ožžon guokte sierralágan temáhtalaš rolla, sihke *vuolgit*-vearbba ja *viehkat*-vearbba. Muhto cealkka (31), mas leat guokte váldovearbba, ii leat beare vejolaš, muhto maid hui dábálaš.

(31) *Son lea vuolgán viehkat.*

Gávdnojit modála veahkkevearbbaid lassin maid muhtin (ráddjejuvvon mearri) vearbba davvisámegielaš, mat välljejit vearbba mas lea infinitiivva hápmi (*álgit*, *geahččalit*, *vuolgit*,...) komplemeantan (vrd. Magga 1982). Mon gohčodan daid VI-vearban. Dakkár cealkagiin lea iežá struktuvra go cealkagiin mas lea modála vearba.

Cealkagiin main lea VI-vearba leat guokte vP, nu ahte struktuvra lea dego cealkagis (32). Struktuvrras lea de guokte subjeavtta posišuvnna [Spes, v]. Vearba *vuolgit* juohká temáhtalaš rolla dan bajit [Spes, v] konstituentii ja *viehkat* dan vuolit. Teorijja mielde ii leat vejolaš juohkit eanet go ovtta temáhtalaš rolla juohke konstituentii ja konstituenta ii sáhte oažžut go ovtta temáhtalaš rolla. Dan vuolit [Spes, v] sajis lea guoros subjeakta, mii láve gohčoduvvot PRO, ja dat oažžu dan vuolit vearbbaš temáhtalaš rolla.

21 Olgguldás argumeanta lea spesifikáhtora posišuvnnaš X-bar-vuogádagas.

3.4.3 Passiivva cealkagat

Dego cealkagis (33) boahdá ovdan, de passiiva boahdá davvisámegielas oidnosii morfologalaččat. Passiivva geažus *-uvvo-*, dego sánis *suddaduvvot*, čájeha passiivva mearkkašumi.²² Seamma ládje dego perfeakta ja progressiivva cealkagiin lea passiivva cealkagiin sierra projekšuvdna (PassP) ja jearaldat lea makkár posišuvdna das lea.

(33) *Muohta lea suddaduvvon.*

Passiivva vearbba lea áddemeahttun sárggus (uPass) mii ferte dárkkistuvvot ja seamma ládje go T oaivi geasuha lagamus vearbba, de Pass (oaivi) maiddá geasuha lagamus vearbba ja dakkár cealkka go (33) duodašta gos struktuvrras PassP lea, namalassii Aux ja vP gaskkas. Jus PassP livččii Aux bajábealde de livččii veahkkevearba ožžon passiivva hámi, muhto nu ii leat. Ii modála veahkkevearba ge sáhte oažžut passiivva hámi, ja lea maid struktuvrras bajábealde PassP ja danin lea (34) eahpegrammáhtalaš.

²² Muhtin vearbbaht sáhttet maid oažžut ng. oanehis passiivva, dego *daddjot* (vrd. *daddjojuvvot*).

(34) **Muohta sáhttojuvvo suddaduvvot/suddat.*

Projekšuvnnaid hierarkiija lea danin dego (35) ja dat lea maid čilgehus dasa, manin veahkkevearbbat ja modála vearbbat eai sáhte oažžut passiivva hámi.

(35) CP > TP > PerfP > ModP > PassP > vP > VP

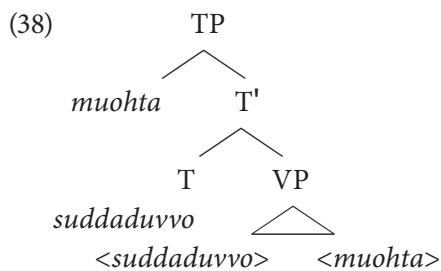
Johan Turi teavsttas lea maid dakkár cealkka go (36). Modála vearba *fertet* orru Turii doaibmame seamma ládje go VI-vearba.

(36) *Muohta fertejuvvo suddaduvvot.*

Passiivva cealkagis ii boađe ovdan dahkki (ageanta), ii ge sáhte ge bohtit ovdan ja danin ii leat dakkár cealkka go (37) vejolaš, jus *son* lea ageanta.

(37) *Muohta suddaduvvui *sus/*sutnje/*suinna.*

Passiivva vearba juohká temáhtalaš rolla (čuozaht) su argumentii, muhto dat konstitueanta ferte sirdásit subjeavtta posišuvdnii (go sámegielas lea gievrras EPP sárggus), gos sárgosat dárkkistuvvojit ja struktuvra lea dego (38).

3.4.4 Negašuvdna

Negašuvdna (davvi)sámegielas boahá ovdan sierra vearbba, ng. biehttanvearbba, ja das leat seamma phi-sárgosat go subjeavttas, muhto eai iežá sárgosat. Biehttanvearbba ii boađe ovdan áigi ii ge modus. Sihke áigi ja modus bohtet ovdan vearbba, mii čuovvu biehttanvearbba, (39) ja (40).

(39) *Ikte ii muohtán.*

(40) *Jus in livčče vuolgán ihttin ...*

Biehttalancealkaga struktuvra lea dego (41) ja dalle oažžu cealkaga dego (42). Cealkka (43) lea eahpegrammáhtalaš, go (pronomen)subjeakta boahtá ovdal biehttanvearbba.

(41) CP > NegP > TP

(42) *Mon dieđán* [_{CP} *ahte* [_{NegP} *ii*] [_{TP} *giige beassan sisa*]]

(43) **Mon dieđán ahte giige ii beassan sisa.*

4 Sierralágán veorbaid posišuvdna Johan Turi gielas

4.1 Veorbaid siskkáldas ortnet cealkagis

Juohke (finihtta) cealkagis lea váldovearba, mii lea bákkolaš, ja de vel lassin sáhttet leat veahkkeveorbbat, mat eai leat bákkolaččat. Gávdnojit de vel finihtta cealkagat, main lea kopula (*leat*) ja main ii leat váldovearba. Veorbaid váldo-ortnet cealkagis (nu got boahtá ovdan hierarkijias (35) dás badjelis) lea dego (44).

(44) (Neg) > (Aux) > (Mod) > V

Temporála veahkkevearba gullá juogo perfeavtta gihppui (PerfP) dahje progresiivva gihppui (ProgP). Oktiibuot leat materiálas duhát cealkaga, ja dain leat sullii 35 %, main lea váldovearbba lassin okta veahkkevearba (dahje eanet), badjelaš 40 %, main lea dušše váldovearba, ja sullii 25 %, main lea kopula (*leat*) ja main de ii leat váldovearba. Cealkagiid oassi main lea Neg, Aux ja Mod lea nu dego boahtá ovdan dás vuollelis (45). Muhtin cealkagiin lea eanet go okta veahkkevearba ja danin lohku šaddá eanet go 35 %.

(45) Cealkagat main lea Neg 10 %

Cealkagat main lea Aux 14 %

Cealkagat main lea Mod²³ 15 %

23 Dán joavkkus leat maid mielde VI-veorbbat.

4.1.1 Cealkagat main lea Neg

Dán materiálas ii leat go okta ovdamearka, gos leat váldovearbba lassin golbma veahkkevearbba, namalassii Neg, Aux ja Mod (46).

- (46) *Ja gal muhtumat leat jápmán johtolagaid ala nai, **eai** ge dat **leat astan** daid **ohcat** – ...*

Eai leat go jur moadde cealkaga (vuollelis 1 %) mas leat biehttalanvearba (Neg), veahkkevearba (Aux) ja váldovearba, dakkár go ovdamearka (47).

- (47) *Dás leat juohkelágáš muitalusat, muhto ii leat vissis lea go jur njuolga, go **eai leat čállojuvvon**.*

Dán materiálas leat lagabui 30 cealkaga (vuollelis 3 %), mas lea biehttalanvearba, modála vearba ja váldovearba, dakkár go (48).

- (48) *De sámit álget rátkkašit dakkár biirriin, gos **ii soaba johtit** ovttas, ...*

Juohke cealkagis, mas lea biehttalanvearba (10 % materiálas), boahtá álo biehttanvearba (Neg) vuosttamužžan vearbaid gaskkas. Moatti cealkagis boahtá váldovearba ovdalis modála vearbba, dego (49) ja (50).

- (49) *... ja de lea goansta ahte **ii čuohppat** nábi **galgga**, ...*
(50) *Dal **eai** šahten guliid **bivdit** olu **astan**, muhto juohkehaš álgá gottiid **bivdit**.*

4.1.2 Cealkagat main lea Aux

Cealkagat main leat Aux, Mod ja V leat oktiibuot vuollelis 1 %, omd. dego (51). Visot cealkagiin lea sátneortnet Aux > Mod > V.

- (51) *Ja dalle **leat** juo vuohččan sápmelaččat **álgán uvhret** siiddiide, vai ožžot eanet gottiid alcceset dahje vai lassána eallu.*

Sullii 13 % cealkagiin leat Aux ja V, dego omd. (52), mii lea perfeakta cealkka, ja (53), mii lea progressiivva cealkka.

(52) *Go mánát **leat šaddan** dan muddui...*

(53) *Lea gal surgat muhtun áigge, go **leat** duoddariin **orrume** čoaskima áigge.*

Ii leat go okta cealkka, mas lea iežá sátneortnet go Aux > (Mod) > V ja dat lea (54), mas lea sátneortnet nuppe ládje.

(54) *Gal dat lea dáhpáhuvvan nu nai, ahte **galbmon lea** jámas boazoreainnár čakčageasis, ...*

4.1.3 Cealkagat main lea Mod

Dán materiálas leat sullii 11 % dakkár cealkagat, main eai leat iežá veahkkevearbbat váldovearbbba lassin go Mod, dakkár go (55).

(55) *... muhto go **galgá** visot **čállit**, de **ferte čállit** visot fasttiid - ja čábbáid ...*

Visot cealkagiin lea sátneortnet Mod > V.

4.1.4 Vearbbaid sátneortnet – čoahkkáigeassu

Dát materiála čájeha bures makkár lea váldosátneortnet sierralágán vearbbaid gaskkas Johan Turi girjjiis *Muitalus sámiiid birra*, namalassii (Neg) > (Aux) > (Mod) > V. Goase visot cealkagat čuvvot vuodđominstara. Eai leat go jur moadde erohusa vuodđominstara ektui ja dat gieđahallojuvvojit dás vuollelis (4.4).

4.2 Passiivva cealkagat

Materiálas leat 5 % passiivva cealkagat. Moatti passiivva cealkagis leat sihke biehttanvearba ja veahkkevearba váldovearbbba lassin, omd. (56).

(56) *... muhto ii leat vissis lea go jur njuolga, go **eai leat čállojuvvon** ...*

Goalmmát oassi (sullii 33 %) passiivva cealkagiin dán materiálas lea váldo-vearbba lassin maid veahkkevearba (Aux) dego omd. (57) ja leat maddá moadde passiivva cealkaga, main lea Mod veahkkevearban dego cealkagis (58).

(57) ... ja dasa **leat biddjojuvvon** mánggafearggat helmot ja silbaboalut, ...

(58) ... ja de **šaddá** mánná **biddjojuvvot** báhkka geađggi ala, ...

Materiálas lea maid ovdamearka go cealkagis lea VI-vearba, mii maddá oazžu passiivva hámi nugo váldovearba (59).

(59) ... **galgá geahččaluvvot bivdojuvvot** heagga - ...

Passiivva cealkagat čuvvot maddá dan struktuvrra go badjelis (3.4.3) lea evttohuvvon. Ii leat go okta ovdamearka mii ii čuovo minstara, namalassii (60).

(60) *Ja de álget fas rátkit seammáládje go vuosttaš b[eaivvi]: čuldet nuppit vuohččan, ja go lea unnon eallu – dat bihtta mii lea searvelahkki – de **álgojuvvo** guovtte guovllus **čuoldit** ja de šaddá gaskii dat searvebinná ealus.*

4.3 Subjeavtta ja objeavtta posišuvnnat vearbbaid ektui

Cealkaga (CP ja TP) vuoddominsttar, mii 3. čuoggá vuolde lea ovddiduvvon čájeha visses cealkkalahtuid (konstítueanttaid) vuodđoposišuvnnaid ja got dat sáhttet oazžut iežá posišuvnnaid go lea ovttahttin dahje sirdin jearaldahkan. Dán materiálas leat sullii 28 % dakkár cealkagat, main ii leat oinnolaš subjeakta, mii láve gohčoduvvot **pro** (unna pro). Sárgosiid dárkkisteami dáfus leat pro:s seamma sárgosat go finihtta vearbba, ja ferte leat dakkár posišuvnnas gos dárkkisteapmi lea vejolaš.

4.3.1 Subjeavttaid ja vearbbaid posišuvdna

Dakkár cealkagat main ii leat oinnolaš subjeakta (**pro**) leat oba olu, sullii 28 % visot cealkagiin materiálas leat dakkárat. Ja veahá vuollelis 20 % dain leat cealka-

gat main lea Neg, omd. (61). Vástideaddji logut leat vuollelis 20 % cealkagat, main lea Aux ja sullii 25 %, main lea Mod.

(61) *Ja boares áiggis (pro) eai leat atnán gárddiid, ...*

Dán artihkkalis ii guorahallojuvvo makkár konteavsttas pro lea, danin go dat dávjá lea konteavsttas gos subjeakta lea oinnolaš ovddit cealkagiin, dahje das lea generalaš mearkkašupmi, omd. (62).

(62) *De sámii_i álget rátkkašit dakkár biirriin, gos pro_{Gen} ii soaba johtit ovttas, dakkár biirriin, gos lea viđa dahje gávccii duháha árvosaš eallu. Ja boares áiggis pro_i eai leat atnán gárddiid, muhto dušše jalges dievás leat sii_i rátkán,*

Lea dasto 72 % visot cealkagiin main lea oinnolaš subjeakta. Jearaldat lea jus subjeavtta posišuvdna, mii lea TP spesifikáhtor, nugo hierarkijjas (35) boahtá ovdan ja mii dás geardduhuvvo (63) lea seammalágán go materiálas.

(63) CP > TP > PerfP > ModP > PassP > vP > VP

Cealkagiin, main lea oinnolaš subjeakta ja maiddá Neg ja V, de boahtá subjeakta gurutbealde Neg sullii 24 % cealkagiin, omd. (64).

(64) *Ja son ii dahkan maidege dan jagi, ...*

Eanas cealkagiin (76 %) lea subjeakta olgešbealde Neg, omd. (65) ja (66).

(65) *Ja eai sii dalle atnán gáfiiid eai ge jáfuid ...*

(66) *... vai eai beasa beahttit juohke sajis gávpeolbmot ja láddelaččat, ...*

Oba materiálas lea 50 % dakkár cealkagat main lea váldovearba mielde. Dain cealkagiin main lea váldovearba leat badjelaš 20 % dakkár cealkagat, main lea Aux. Sátneortnet Aux ja subjeavtta gaskkas lea dain cealkagiin Subj > Aux > (V) sullii 57 % cealkagiin ja Aux > Subj > (V) sullii 43 %, omd. dego cealkagis (67).

(67) ... *dalle go leat ruoššačuđit golgan ja goddán sámiid, ...*

Dakkár cealkagiin main leat Aux ja V lea daid gaskkas hierarkiija Aux > V, earret ovttá cealkagis, mas V bohtá ovdal Aux (68).

(68) *Ja dat geavvan lea mángga geardde nu, ...*

Cealkagiin main leat Mod ja V lea subjeakta eanas cealkagiin (74 %) gurutbealde Mod struktuvrras, omd. (69).

(69) *Ja de sii fertejit orrut ija meahcis ...*

Subjeakta lea olgešbealde Mod njealját oasis cealkagiin (26 %), omd. (70).

(70) ... *de fertejit viegahallat nuppit nai, ...*

4.3.2 Objeavttaid ja vearbaid posišuvdna

Sullii 18 % visot cealkagiin oba materiálas lea objeakta, namalassii dakkár komplemeanta mas lea akkusatiivva hápmi. Dain leat sullii 15 %, main lea Neg. Sátneortnet Neg ja objeavtta gaskkas lea goase álo Neg > Obj. Moatti cealkagis lea objeakta gurutbealde Neg ja dat lea dalle go objeakta lea relatiivapronomen, dego (71).

(71) ... *maid eat mii leat gullan ge ...*

Ii leat go okta ovdamearka, go objeakta bohtá gurutbeallái Neg, go objeakta ii leat relatiivapronomen (72).

(72) ... *ja bohccuid ii maddá oainne.*

Sullii 20 % cealkagiin main lea objeakta, lea Aux oassi cealkagis. Eanas cealkagiin lea sátneortnet Aux > Obj. Moatti cealkagis, go objeakta lea relatiivapronomen, lea objeakta ovdalis Aux. Moatti cealkagis lea objeakta maid ovdalis Aux, vaikko ii leat relatiivapronomen, dego cealkagis (73) ja (74).

- (73) ... *gosa godiid leat dahkame* ...
 (74) ... *go máná lea riegádahtán* ...

Cealkagiid oassi main lea Mod (ja objekta) lea sullii 28 %. Eanas dain cealkagiin lea sátnortnet Mod > Obj. Leat dušše moadde cealkaga, main lea iežá sátnortnet, omd. (75).

- (75) ... [*de*] *máná šaddá bahá biebmat* ...

4.4 Bohtosiid dulkon

Dán artihkkalis lea guorahallojuvvon Johan Turi giella, namalassii vearbaid ortnet ja daid posišuvdna cealkagis. Vuhtii leat maiddá válđojuvvon subjeavtta ja objeavtta posišuvnnat. Analysa vuodđun lea leamaš (generatiivva syntávssa) minimalismma teoriiija ja bohtosat leat buohtastahttojuvvon dan teoriiija ektui. Davvisámegiela válđosátnortnet lea teoriiija čilgenvuogi mielde nugo (76).

- (76) CP > TP > PerfP > ProgP > ModP > PassP > vP > VP

Johan Turi girjjis (dan oasis, mii lea leamaš materiálan dán guorahallamii) leat eanas cealkagat ráhkaduvvon seamma struktuvrra mielde go (76). Bohtosat dorjot dán vuodđostruktuvrra ja maiddá ahte T (oaivvis) leat gievrras sárgosat, ja ahte das eai leat dušše áiggi sárgosat muhto maiddá modusa sárgosat, masa cealkka (77) sáhtta leat duodaštussan.

- (77) ... *Dušše moadde leat gehččojuvvon, ja jos livčče olu gehččojuvvon, de veajáše olu dávvirat gávdnot.*

Neg (oaivvis) eai leat go phi-sárgosat (persovdna ja lohku), maid galggašii dárkistit, muhto eai fal áiggi (eai ge modusa), nu ahte Neg posišuvdna ferte danin leat TP bajábealde.²⁴

Jus vearbaid siskkáldas ortnet Johan Turi gielas goase álo čuovvu hierarkiija, de subjeavtta ja sierralágán vearbaid gaskkas ortnet ii materiálas čuovo

²⁴ Gč. maiddá Mitchell (2006).

dan ortnega, ii ge objekta ge álo biso váldovearbba olgešbealde, nu got dan vuodđoposišuvdna galggašii leat.

Go lea relatiivva cealkka, de relatiivva pronomen (dahje relatiivva advearba) lea seamma posišuvnnas go *ahte* olgecealkagis, lea C oaivi, ja danin ii leat (78) vejolaš.

(78) ... *ja dat leat olu dakkárat, *ahte maid eat mii leat gullan ge ...*

Dakkár cealkagat go (70), (73) ja (68), mat dás geardduhuvvojit ((79), (80) ja (81)), eai čuovo vuodđohierarkijja. Cealkagis (79) lea subjeakta olgešbealde V, cealkagis (80) lea objekta gurutbealde Aux ja cealkagis (81) lea V gurutbealde Aux.

(79) ... *de fertejit viegahallat nuppit nai, ...*

(80) ... *gosa gođiid leat dahkame ...*

(81) *Ja dat geavvan lea mángga geardde nu, ...*

Dakkár cealkagat eai leat nu dábálaččat dego dát guorahallan čájeha ja dat mii lea dáhpáhuvvan lea, ahte visses konstitueanta deattuhuvvo ja biddjojuvvo ovddimussii dahje goase ovddimussii (vrd. Rizzi 1997). Dakkár deattuheapmi oažžu teorijjas sierra projekšuvnna, Foc(us)P, go visses konstitueanta biddjojuvvo cealkaga ovddimussii. Gávdno vel dasa lassin nubbi projekšuvdna CP ja TP gaskkas, mii sáhtta doaimmat ovtta FocP:in ja dat lea Top(ic)P, mii lea konstitueanta mii deattuhuvvo. FocP ii sáhte leat go okta cealkagis, muhto TopP:t sáhttet leat mánga ja danin sáhtta ge oažžut eanet go ovtta konstitueantta man deattuha CP ja TP gaskkas ja sáhtta oažžut dakkár cealkaga go (79), gos Mod ja V leat subjeavtta gurutbealde. Dakkár cealkagis, mas lea FocP dahje TopP ferte soames sátni álo deattuhuvvot jietnadettiin. Davvisámegiela orru TopP gávdnome CP ja vP gaskkas (ii dušše CP ja TP gaskkas), muhto dan ferte boahttevaš dutkan čielggadit.

Gáldolistu

- ADGER, DAVID 2003: *Core Syntax. A Minimalism Approach*. Oxford: Oxford University Press.
- CHOMSKY, NOAM 1993: A Minimalist Program for Linguistic Theory. – Kenneth Hale – Samuel Jay Keyser (doaim.), *The view from Building 20: Essays in Linguistics in Honour of Sylvain Bromberger* s. 1–52. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- 1995: *The Minimalist Program*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- MAGGA, OLE HENRIK 1982: *Modalverb og infinitiv innen verbalet*. Dieđut 1/1982. [Kautokeino]: Sami instituhtta.
- MITCHELL, ERIKA 2006: The morpho-syntax of the negation and the positions of NegP in the Finno-Ugric languages. – *Lingua* 116: 228–244.
- RIZZI, LUIGI 1997: The Fine Structure of the Left Periphery. – Haegeman, Liliane (doaim.) *Elements of Grammar*, s. 281–337. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1998: *The Saami Languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- SVONNI, MIKAEL 2007: Subjeavtta sadji ja finihhta cealkagiid struktuvra davvi-sámegielas. – *Sámi dieđalaš áigečála* 1–2/2007, s. 85–102.
- 2009: *Nordsamisk grammatik*. [Tromsø]: Universitetet i Tromsø.
- 2010: Loahppasánit. – Turi, Johan 2010 (1910): *Muitalus sámiiid birra*, s. 193–198. SÁMIacademica 3. Karasjok: ČálliidLágádus.
- TURI, JOHAN 2010 (1910): *Muitalus sámiiid birra*. SÁMIacademica 3. Karasjok: ČálliidLágádus.

Johan Turi's Language in *Muitalus sámiid birra*: Order and Position of Auxiliaries

Johan Turi's *Muitalus sámiid birra* (An Account of the Sami) first appeared in 1910. It was the first time in history that a Sami person had written a book about the Sami in Sami language. In this article, I analyze the language of Johan Turi in the newly re-edited text of his book, particularly with regard to the order and position of auxiliaries. There are three kinds of auxiliaries in North Sami language, one of which is used in tense phrases (Aux), i.e. *leat* 'to be'. The other two are modals (Mod) and negative auxiliaries (Neg). In contrast to the other two types of auxiliaries, the negative does not inflect for tense. The base structure of a declarative North Sami finite clause is a composition of a main verb (V) and one or more auxiliaries in the hierarchy: Neg > Aux > Mod > V. The auxiliary (Aux) selects for a verb phrase (VP) with the category past participle or progressive, while the modal (Mod) selects for a VP with the category infinitive. The negative auxiliary selects for one category in present tense and another (past participle) in the past tense. My study of the language of *Muitalus* confirms the hierarchy of the base structure of the finite clauses and the selection rules of the complements as well. Turi's text contains relatively few deviations from this pattern, always with pragmatic motivations.

MIKAEL SVONNI
mikael.svonni@uit.no
University of Tromsø